

KUML 2019

KUML 2019

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Om Egtvedpigens rejse

AF LONE HVASS

Jeg sidder med en lille handy bog på 254 sider i hånden, med fine, tydelige fotos, og et forord af Rane Willerslev. Bogen, som er skrevet af Karin Margarita Frei, er letlæselig med 11 kapitler.¹ Sproget er yderst enkelt. Vi følger forfatterens opvækst i Argentina og videre i Spanien, til hun til sidst ender i København, som den første professor i arkæometri.

I de første kapitler, hvor forfatteren fortæller om sin spændende opvækst i Argentina, fik jeg en ubændig lyst til at følge hendes færden på et landkort, igennem Argentinas forskellige distrikter. Om hendes oldemors udvandring i 1915 og senere hendes bedsteforældres og forældres færden. Meget spændende og det kunne sagtens have været begyndelsen til en erindringsbog i sig selv, om livet for en udvandrerfamilie i Argentina, men det er ikke forfatterens ærinde. Det er derimod det “rejsende menneske”, sammenligningen mellem hendes egen rejse fra barndommens land til Danmark og Egtvedpigens rejse fra Sydtyskland til det fjerne Norden.

Frei gør et grundigt forsøg på at formidle den naturvidenskabelige metode via grundstoffer, isotopsystemer og geologi for at nå frem til strontium. Al ære værd. Jeg har forsøgt at hænge på og forstå. Men at kunne genfortælle det engang eller huske det vil være pladask umuligt. Nok om det!

I bogens efterskrift skriver Frei, at hendes nysgerrighed er rundet af de oplevelser, som hun selv har haft. Derfor er bogen nærmest per automatik blevet personlig. Også mere end hun oprindeligt havde tænkt, den skulle blive. Og det må man give hende ret i – personlig og med historisk præsens er præsentationen af “rejserne” svær for undertegnede at sympatisere med. *Jeg*-formen igennem hele bogen fra forfatterens meget selvbevidste opvækst rundet af en akademisk familie, der driver hendes nysgerrighed frem, og båret af en far, der viser børnene alt, hvad der er spændende i tilværelsen. Misundelsesværdigt.

I kapitlet “Mellem humaniora og naturvidenskab” skriver Frei om strontiumisotop-analyser, der supplerer den viden, som tekstilforskerne og arkæologerne har, og hun får et ph.d.-stipendium på Center for Tekstilforskning, hvor hun kommer til at arbejde sammen med den største ekspertise, hvad tekstiler angår. Senere bliver det så til et postdoc-projekt i bronzealderen lige-

ledes på Tekstilcentret, og dermed er indledningen til hendes forskningsrejse med Egtvedpigen begyndt. Hun stifter også bekendtskab med moseliget fra Haraldskær fra den tidlige jernalder. Undertegnede har skrevet bøger og lavet udstillinger om begge oldtidsfund og har derfor med særlig opmærksomhed fulgt Freis undersøgelser.

Kapitlet "Begyndelsen på en ny fortælling" er spændende, hvordan hun gradvis når frem til det resultat, som vi efterhånden alle kender fra aviser, fjernsyn og nye tekster i udstillinger osv. Hun skriver bl.a., at vi skal se genstandene i forhold til og i sammenhæng med hinanden og i sammenhæng med individet. Det kan være metaller, keramik, træ m.v. i for eksempel en grav. Det kan vi næppe være uenige med hende i. Men hendes resultat, at Egtvedpigen ikke længere er en lokal pige, opvokset i Egtved, det resultat har jeg haft svært ved at sluge – lige fra den dag hvor undersøgelserne blev fremlagt i pressen.

Undervejs til resultaterne har Frei taget prøver i Egtved af jorden, vandet og planterne for at kortlægge, hvordan strontiumisotop-intervallet ser ud i området. Da højen er rekonstrueret, tages der ikke prøver af selve højen, men fra området omkring for at kortlægge, hvordan strontiumisotop-intervallet ser ud i landskabet. Hun skriver, at resultaterne af undersøgelsen sammenlignes med det arkæologiske materiale. Det sidste vil jeg klart gøre indsigelse imod. Der er ikke lavet arkæologiske undersøgelser i nyere tid af Egtvedfundet, mig bekendt. Det kunne f.eks. have været af regionale forskelle, når det gælder gravgaverne imellem Sydøstjylland og andre regioner. Derimod er der foretaget naturvidenskabelige undersøgelser af hendes hår, der belyser hendes kost. Resultatet var ikke bemærkelsesværdigt – en landbaseret kost. Man konstaterer også, at hendes hår viser tegn på, at det på et tidspunkt inden for de sidste få måneder af hendes korte liv er stoppet med at vokse. Begge dele spændende.

I kapitlet "Rejserne" har hun undervejs TV med sig og ikke mindst en fotograf, der er direkte efterkommer af kartoffeltyskeren Peter Platz. At samme Peter Platz har fået æren af at have fundet Egtvedpigen er faktisk en kendsgerning med modifikationer, for da han under markarbejde ville fjerne højen, havde han ikke til sinds at overlade det enestående fund til eftertiden. Han var som en energisk indvandrerslægt (ligesom Freis familie) alene opsat på at dyrke sin jord, også gravhøjene. Men en historisk interesseret nabo, P.S. Pedersen, stoppede markarbejdet, han var klar over, at her var noget, som nok kunne have Nationalmuseets interesse – en velbevaret egekiste – hverken mere eller mindre. Han skrev et brev om fundet til Nationalmuseet, hvor oldtidsafdelingens ældste museumsinspektør, Thomas Thomsen, i februar måned 1921 tog tog til Egtved. Og så kender de fleste nok resten af historien.

Frei gennemgår minutiøst den videnskabelige undersøgelse fra tænder, hårtot og tekstiler, og vi får navne på alle, der hjælper til. Fint nok. Frei er interesseret i at finde ét helt bestemt tal, nemlig forholdet mellem ^{87}Sr og ^{86}Sr , det tal som kan fortælle hende, om Egtvedfundet er lokal eller ej. Hun pendler mellem de forskellige institutioner i tæt kontakt med eksperter fra forskellige steder. Center for Tekstilforskning, Geogenetik og Göteborgs universitet. Ingen tvivl om, som hun skriver, at resultaterne bliver bedre underbygget i et tværfagligt samarbejde, hvor flere perspektiver inkorporeres.

Igennem sin lange, succesrige karriere når Frei frem til at blive den første professor i arkæometri, og hun skriver: "I Danmark er der en lang tradition for at arbejde i krydsfeltet mellem naturvidenskab og arkæologi." Det er jo så sandt, som det er sagt. Freis undersøgelser omfatter også Skrydstrupfundet, og her når hun via 20 prøver af jord, vand, og planter frem til, at Skrydstrupkvinden heller ikke stammer fra Danmark. De steder, der er tættest på lignende *baseline*værdier, er i Tjekkiet, Centraltyskland, England, Bornholm og Sverige. Sammen med bronzealderarkæologerne finder hun ud af, at Centraltyskland og Tjekkiet er det mest sandsynlige område, Skrydstrupkvinden kommer fra. På baggrund af en visdomstand og hårprøve når hun frem til, at kvinden er flyttet fra det sted, hvor hun er født – til Skrydstrup. Dernæst inddrages antropologiske og retsmedicinske undersøgelser; resultatet er, at hun omkring 13-14 år gammel rejste til Skrydstrup!

I bogen nævner Freis også undersøgelser af Haraldskærfundet – Dronning Gunhild. Jeg har i forbindelse med en udstilling på Vejle Museum og en lille bog om fundet undersøgt området – mosen i ådalen – hvor hun blev fundet. Ved samme lejlighed fik vi moseliget CT-scannet på Kommunehospitalet i Aarhus, det var første gang, et moselig fik den behandling i Danmark. Frei når i sine undersøgelser af moseliget frem til, at tekstilerne fra fundet ikke overraskende er vævet af lokal uld – altså, tilføjer jeg, fåreflokke der har græsset på Vejle Ådals skrænter. En af tekstilprøverne viser dog en ikke lokal signatur. Haraldskærfundet har i 2009 fået en ny, lidt yngre C14-datering til ca. 200-50 f.v.t. Strontiumundersøgelse af en tand afslører, at hun er vokset op i Danmark.

I dag, hvor de to geologer Rasmus Andreasen og Erik Thomsen fra Aarhus Universitet har offentliggjort deres undersøgelser af strontium i Egtved, viser resultaterne, at Egtvedpigen næppe kom langvejs fra, men at hun kom fra Egtved, og det er sandsynligt, at de "danske" strontiumsignaturer stammer fra ophold i Vejle Ådal. Så vidt Egtvedpigen. Deres undersøgelser inddrager også Skrydstrupfundet og afslører ud fra de strontiumsignaturer, som Skrydstruppigen bar rundt på, at de sagtens kunne være opnået i en radius af 10 km fra hendes gravsted, og ikke, som Freis undersøgelser viste, at hun som 13-14-

årig kom til Danmark fra et fjernt sted, som kunne være det centrale østlige Tyskland eller det nordøstlige Tjekkiet. Og hun konkluderer derud fra, at Skrydstrupkvinden også har været på en længere rejse i sit liv.

På Aarhus Universitet når geologerne frem til, at den danske strontiumsignatur (ikke underligt) blev påvirket af, at man gennem de seneste 100 år har strøet kalk, som indeholder store mængder strontium, ud på de kalkfattige marker i Danmark for at forbedre jordens kvalitet. Endvidere skriver geologerne, at hvis man tager en vandprøve tæt på en mark i Danmark, vil man også få en strontiumsignatur, som er påvirket af de seneste 100 års brug af kalk. Så hvis man vil finde den strontiumsignatur, som fandtes på Egtvedpigens tid, må man bevæge sig ind i uberørte krat, skove og plantager, som man med sikkerhed ved har været udyrket (de findes, så vidt jeg ved, ikke lige omkring Egtved, det skulle da lige være i en fugtig mose i Ådalen). Men de to geologer har været grundigt omkring Egtved og omegn, og de har ad den vej fundet den samme strontiumsignatur, som man finder i Schwarzwald. Frei med kollegaer synes ikke at have taget hensyn til jordbrugskalk som forureningskilde, og teorien om Egtved-pigens umådelig lange rejse (tilmed flere gange) falder til jorden.

Jeg skal ikke yderligere gå ind på den nye undersøgelse, for den angår jo ikke denne lille bog, der var skrevet inden da. Men jeg tænker uvilkårligt på, hvor forsigtig man skal være med f.eks. at genskabe fortidens landskaber. Da vi fra Vejle Museum sammen med Egtved Kommune skulle genskabe bronzealderlandskabet omkring den retablerede Storhøj, blev al uvedkommende trævækst fjernet for at give plads for et kommende oldtidslandskab. Og hvad opstod det første år – marker med tomatplanter i stor stil! Egtved Kommune havde nemlig i mange år spredt gødning/affaldsjord på markerne omkring højen, og de planter, der havde stærkest vækst, var tomaterne – altså ikke just et bronzealderlandskab. Nå, i dag næsten 40 år senere ser landskabet heldigvis lidt bedre ud, og sammenhængen med den tilstødende herlige Vejle Ådal er overordentlig smuk.

Der går nærmest ikke en uge, uden en ny artikel om strontiumisotoper bliver publiceret i et højt anerkendt videnskabeligt tidsskrift. Så vidt så godt, men skulle undertegnede komme med en pegefinger, skulle det være med tomatmarken i Egtved *in mente*, at man i fremtidige naturvidenskabelige undersøgelser også tager hensyn til de danske markers intensive dyrkning i århundreder. Skal man nu sammenligne fundforholdene i Egtved og Skrydstrup med fundforholdene i Juthemose i Haraldskær, er der jo netop en mose til forskel, og jeg spørger som uvidende læser: Er mosens optagelse af strontium forskellig fra den dyrkede mark? Var den ikke påvirket af de seneste 100 års brug af kalk? Mosen i Haraldskær hører til i kategorien lavmose, men det er

ikke sikkert, at næromgivelserne på noget tidspunkt af historien har været dyrket på grund af sit våde element.

I kapitlet om "Rejserne" refereres Jørgen Jensens værk "Danmarks Oldtid" (2002): "Regionerne imellem var forbindelserne ret begrænsede (...) Der var især tale om kortdistance-forbindelser mellem nabostammer, hvor værdigenstande blev overført via slægtskabsbånd eller gennem lokale lederes kontakter med hinanden." Frei mener, at hendes resultater vender op og ned på denne hidtil udbredte forståelse af bronzealderssamfundenes mobilitet og kontakter med hinanden.

I bogens næstsidste kapitel gør forfatteren sig tanker om Egtvedpigens rejseform. Hun har ikke rejst alene. "Kvinderne har højst sandsynligt rejst i grupper af mænd og kvinder. Hvordan de rejste, ved vi ikke med sikkerhed, men de har nok i vid udstrækning benyttet sig af datidens motorveje: havet og floderne. De mange både, som man kan se på helleristninger, tyder på, at man anvendte vandvejene til at komme hurtigt frem. Men det har nok ikke været den eneste form for transport. Solvognen bliver trukket af en hest, så det er tænkeligt, at også denne transportform har været benyttet, og sandsynligvis er der tale om en kombination af flere forskellige transportformer."

Uden at de nye resultater fra Aarhus Universitet havde været fremlagt, har jeg personligt ikke et øjeblik været i tvivl om, at Frei tog fejl. En ung pige/barn på en rejse på 1.000 km ville være fuldkommen umuligt at forestille sig.

Men havde man nu valgt heste til den meget lange transport til Sydtykland, skal vi lige regne med, at de skal skiftes ganske ofte. For slet ikke at tænke på, at de rejsende også selv skulle have noget at spise undervejs. Kelterne brugte heste til lette stridsvogne, og romerne brugte af og til heste, der trak de lette rejsevogne, men ofte var det muldyr og okser, som ses afbilledet. I Skandinavien har hesten indtaget en særstilling som ridedyr, som krigshest, eller i rituelle sammenhænge (Solvognen og Dejbjergvognene). Den lille hest, som vi kender fra jernalderen, ville i hvertfald ikke have været i stand til at trække en tung lastet vogn med proviant og våben til en lang rejse. Og hvilken rejse!

Som Tacitus beskriver Germanien: "Skønt landets udseende varierer en hel del, fremtræder det dog stort set enten med gruopvækkende skove eller hæsle moser." osv. osv.

Påstanden om vognkørsel er altså noget af en kartoffel at sluge. Selv i den tidlige middelalder var vognkørsel med mennesker over lange strækninger ikke til stede, men der blev alene brugt heste og muldyr, eller man gik. Ride- og hestekyndige folk mener i dag, at man kan ride 4-5 timer, uden at konstatere symptomer på hestens træthed, bare man skridter meget, ikke hele tiden selvfølgelig, men det meste af tiden. Sejlad på et skiftende flodnet fra

Rhinen, Fulda, Weser, Elben og igennem bjerge som Schwazwald, Oddenwald, Thüringen, mod nord igennem områder med storskove, hvor der var bjørne, vildsvin og kobler af ulve, igennem sandflugt, ufremkommelige veje, vadesteder, hulveje, er svært at forstå. Ud fra de historiske kilder kan man godt konkludere, at transport af mennesker eller varer var forbundet med større udgifter og vanskeligheder til lands end til vands. Der var ingen langtransport af mennesker i vogne, det hører meget senere tider til. Så det hænger simpelthen ikke sammen, når vi ser på bronzealderens transportmuligheder. Noget ganske anderledes selvfølgelig med prestigegaver, ceremonivarer og ravet ikke mindst.² For resten, så trækker hesten jo solen og ikke vognen.

At kæmpe mod naturvidenskaben er, som Don Quixotes kamp mod vindmøllerne, ikke lige noget man gør. Men hvorfor nærlæser kompetente forskere ikke indholdet af Egtvedgravens smykker og øvrige genstande? Hvordan svarer de til nabobygder i Nørre Jylland, Sønderjylland, Nordtyskland eller Fyn? Den store bælteplade, snoreskørtet f.eks. Mange meget kompetente bronzealderforskere er inddraget i Karin Freis teoridannelse. Jeg forstår det ærligt talt ikke, de må være så begejstrede for de epokegørende opdagelser, at de har mistet jordforbindelsen. Jeg refererer igen Jørgen Jensen i "Danmarks Oldtid", bindet om bronzealderen: "Hvor store sådanne høvdingedømmer var, har man ment at kunne skønne i Centraleuropa. Og tallene kan måske med forsigtighed overføres til Sydskandinavien og Nordtyskland. Bygder med en størrelse på ca. 20-40 km i tværmål skulle være normen. Disse bygder skulle så med en indbyrdes afstand af ca. 100-200 km være forbundet med hinanden og derved danne et netværk af alliancer, der sikrede en udveksling af prestigevarer og metal – og i nogle tilfælde af mennesker [min fremhævelse, L.H.]. Ved studiet af udbredelsen af forskellige smykkesæt har man bl.a. ment, at der må være foregået udveksling af ægteskabspartnere ikke blot inden for de enkelte bygder, men også bygder imellem. Fremmede sæt af smykker i et lokalområde skulle således indicere tilstedeværelsen af fremmede, indgiftede kvinder."³

Den tyske arkæolog Albrecht Jockenhövel skriver bl.a. om den rummelige mobilitet af personer i Vesteuropas mellemste bronzealder, om grupper i Hagenauert, Rhein-Main og Werra-Fulda samt Lüneburger gruppen.⁴ Afstanden mellem disse grupper var på max 300 km, dvs. meget mindre end afstanden fra Egtved til Schwarzwald på 1.000 km.

Bronzealderens prestigevarer, bronze, guld m.m., kom via forgrenede netværk af forbindelser fra Centraleuropa. Vi forestiller os handelsekspeditioner og krigeriske togter. Der blev indsamlet tributter til at financiere fester og ritualer, som understregede høvdingenes og deres slægters betydning, bestemt af religiøse og politiske funktioner. Et netværk som gav lederne adgang til

prestigevarer og viden om sociale og religiøse forhold i nabobygderne, som kunne omsættes i forhold til livet i hjemmebygden.⁵ I det scenarium ser jeg ingen udveksling af giftefærdige børn/kvinder og slet ikke transport af dem flere gange frem og tilbage til Jylland.

Jeg kan til slut ikke lade være med lige at citere museumsdirektør Mads Kähler Holst, som til Politiken udtaler, at han finder den nye teori fra Aarhus Universitet interessant og glæder sig over, at de nye strontiumanalyser af Egtvedpigens efterladenskaber i form af tænder, hår og negle kan bruges til at opklare hendes bevægelser i lokalområdet, når det nu mislykkedes i stor skala. “De tegner et nyt billede af, hvad det var for et samfund, Egtvedpigens var en del af. Vi havde egentlig forestillet os, at folk på den tid var agerbrugsdyrkere, der var fast på deres gårde, men nu åbner den nye forskning for en anden fortælling om, at de drev rundt med deres dyreflokke på nogle tidspunkter af året. Så strontiumanalyserne kan stadig bruges til at give os ny viden om bronzealderen.”

Også Skrydstrupkvindens oprindelse i Centraleuropa står for fald med den nye undersøgelse. Men vi afventer nu en publikation om alle undersøgelserne, og det hører ikke med til anmeldelsen af bogen om Egtvedpigens rejse.

NOTER

1. Karin Margarita Frei: *Egtvedpigens rejse*. København 2018.
2. Jørgen Jensen: *Danmarks Oldtid. Bronzealder 2000-500 f.Kr.* København 2012, s. 417.
3. *Ibid.*, s. 225.
4. *Germania* 69, 1991, s. 49.
5. Jørgen Jensen: *Danmarks Oldtid. Bronzealder 2000-500 f.Kr.* København 2012, s. 225.